קונטרס

דמשק אליעזר

חדושים וביאורים על האבי עזרי בהלכות חנוכה

מאתי

אוריאל אליהו אביגס

לשון הגרי"ז בביאור מחלוקת הרמב"ם והרמ"א אי שייך הידור מצוה שלא בשעת קיום החיוב

והנה זה לשון **רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ד** הלכה א כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים, והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד, עכ"ל, והמבואר מדברי הרמב"ם דהא דאמרינן לכל אחד ואחד אין פירוש שכל אחד ידליק בפ"ע, אלא פירושו דהמדליק מדליק נר לכל אחד ואחד וכולהו חדא הדלקה נינהו, ואולם ב**שולחן ערוך אורח חיים סימן תרעא** כתב שם הרמ"א וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק (הרמב"ם), וכן המנהג פשוט עכ"ל נראה דמפרש דהא דאמרינן נר לכל אחד ואחד פירושו הוא שכל אחד מדליק בפ"ע, וכבר הקשה בבית הלוי על הרמ"א מדברי הרמב"ם הנ"ל שמבואר להדיא דמדליק בשביל כולם ביחד ולא שתהא הדלקה מיוחדת לכל אחד ואחד. ואשר יראה ביסוד פלגותם דהנה כתב ה**רמב"ם הלכות מילה פרק ב** יש ציצין מעכבין את המילה ויש ציצין שאין מעכבין את המילה, כיצד אם נשאר מעור הערלה עור החופה רוב גבהה של עטרה הרי זה ערל כמות שהיה, וזה העור הוא ציץ המעכב, ואם לא נשאר ממנו אלא מעט שאינו חופה רוב גבהה של עטרה זהו ציץ שאינו מעכב. המל כל זמן שעוסק במילה חוזר בין על הציצין שמעכבין בין על ציצין שאין מעכבין, פירש על ציצין המעכבין חוזר, על ציצין שאינן מעכבין אינו חוזר, מל ולא פרע את המילה כאילו לא מל. עכ"ל, ויעו"ש בכ"מ שרש"י והטור חולקים על זה וס"ל דזהו רק מל בשבת שם הוא דנאמר הדין דאם פירש הויא התחלה בפני עצמה ולא ניתן שבת לידחות בשביל ציצין שאינן מעכבין אבל בחול לעולם חוזר אף על הציצין שאינן מעכבין משום הידור מצוה והנה **תלמוד בבלי מסכת שבת דף קלג עמוד ב** דתנו רבנן: המל, כל

זמן שהוא עוסק במילה - חוזר בין על הציצין המעכבין את המילה בין על הציצין שאין מעכבין את המילה. פירש, על ציצין המעכבין את המילה - חוזר, על ציצין שאין מעכבין את המילה - אינו חוזר. מאן תנא פירש אינו חוזר? - אמר רבה בר בר חנא אמר רבי יוחנן: רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה היא. דתניא: ארבעה עשר שחל להיות בשבת - מפשיט [את] הפסח עד החזה, דברי רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה. וחכמים אומרים: מפשיטין את כולו. ממאי? עד כאן לא קאמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקה התם - משום דלא בעינן זה אלי ואנוהו, אבל הכא דבעינן זה אלי ואנוהו - הכי נמי, דתניא: זה אלי, ואנוהו - התנאה לפניו במצות; עשה לפניו סוכה נאה, ולולב נאה, ושופר נאה, ציצית נאה, ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין. אבא שאול אומר: ואנוהו - הוי דומה לו: מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום. אלא אמר רב אשי: הא מני - רבי יוסי היא, דתנן: בין שנראה בעליל ובין שלא נראה בעליל - מחללין עליו את השבת, רבי יוסי אומר: נראה בעליל - אין מחללין עליו את השבת. - ממאי? דילמא עד כאן לא קאמר רבי יוסי התם - דלא ניתנה שבת לידחות, אבל הכא דניתנה שבת לידחות - הכי נמי! - אלא אמרי נהרדעי: רבנן דפליגי עליה דרבי יוסי היא, דתנן: ארבעה כהנים נכנסין, שנים בידם שני סדרים, ושנים בידם שני בזיכין. וארבעה מקדימין לפניהם, שנים - ליטול שני סדרים, ושנים - ליטול שני בזיכין. המכניסין עומדים בצפון ופניהם לדרום, והמוציאין עומדים בדרום ופניהם לצפון. אלו מושכים ואלו מניחין, טפחו של זה בצד טפחו של זה, משום שנאמר לפני (ה') תמיד. רבי יוסי אומר: אפילו אלו נוטלין ואלו מניחין - אף זה היה תמיד. ע"כ, והנה לפי אוקימתי קמייתי הלא פשיטא דכל הנך ברייתא לא מתניא רק במל בשבת ולעניין אם ניתנה שבת לידחות, אולם נראה דהרמב"ם ס"ל דלפי המסקנא דמוקמינן לה כרבנן דפליגי עליה דרבי יוסי לעניין לחם הפנים אם אלו נוטלים ואלו מניחים אם זה נקרא תמיד א"כ לפי אוקימתא זו לא קמיירי הברייתא כלל מדין דחיית שבת רק מדין עיקר קיום

המצוה אם שייך הידור מצוה לאחר שכבר פירש ונגמרה המצוה וזה לשון הר"ח שם מהא שמעינן שהפורש מן המצוה אין לו עוד להחזיר עליה להדרה עכ"ל, הרי דמפרש לה להדיא הכי, וזהו דתלי לה הגמ' בפלוגתא דר"י ורבנן לעניין לחם הפנים דעיקר השקלא וטריא היא אם הציצין מצטרפין לעיקר המילה שיהא שייך בהציצין אח"כ ענין הידור מצוה, ועיין בבית הלוי חלק שני שביאר בארוכה שיטת הרמב"ם בזה דס"ל דדין ואנוהו לא שייך רק בעיקר מעשה המצוה, אבל כשפירש שוב ההידור אינו שייך למעשה המצוה כלל יעו"ש, בדבריו. ולפי זה נראה דזהו גם טעמא דהרמב"ם הכא לעניין נר חנוכה דס"ל דהכל הדלקה אחת, דכיון דכל הך מילתא דנר חנוכה לכל אחד ואחד הוא עניין של הידור מצוה, על כן לא שייך כלל לומר שתהא הדלקה מיוחדת לאל או"א דא"כ הא נמצא דההדלקה השניה היא רק משום הידור בלבד והיא נפרדת מעיקר מעשה המצוה וזה אי אפשר לדעת הרמב"ם, וכמו בציצין שאינן מעכבין דל"ש בהן לדעת הרמב"ם דין הידור מצוה אם רק פירש וסילק ידיו מעיקר מעשה המילה, הכי נמי בנר חנוכה דכוותה עכ"ל הגרי"ז, ועוד הוסיף שם שהרמ"א נמי הולך לשיטתו, שפוסק בנר חנוכה שכל אחד מבני הבית מדליק לעצמו, דהיינו מפני ששייך הידור אף שלא במקום קיום המצוה.

השגות האבי עזרי על הגרי"ז

והנה באבי עזרי נחלק על הגרי"ז וכתב וז"ל ולפי מה שנתבאר אין עניין אחד להשני וכאן אין זה הידור מדין ואנוהו, אלא הידור מה שמרבה במצוה ומדליק עוד משום פרסומא ניסא וזהו מצותה, ואין זה שייך כלל להפלוגתא אי חוזר על ציצין שאינן מעכבין המילה כשפירש, וביותר כאן בנר חנוכה שלפי הרמ"א שסובר שכל אחד ואחד מדליק לעצמו הפירוש שלא יצא בהדלקה של השני אלא הוא מדליק לעצמו, א"כ מה שהוא מדליק הוא עיקר המצוה, ולא הידור בעלמא, ועיין בתשובות רע"א ח"ב סי' י"ג. עכ"ל, הרי שהוא

מפרש שם באריכות שהידור מצוה שבנר חנוכה הוא לא מצד הדין של ואנוהו אלא היא תקנה נפרדת להרבות בנרות חנוכה משום הידור, ולכך אף לשיטת הרמב"ם היה שייך הידור בנר חנוכה אף שלא בשעת קיום המצוה, ועוד האריך לבאר שאף לשיטת הרמ"א אין להוכיח דאפשר לקיים הידור שלא בשעת קיום מצוה מנר חנוכה, דשאני נר חנוכה דבני הבית מתכוונים שלא לצאת בהדלקת הבעל הבית הילכך מתהפכת הדלקתם אצלם כחיוב גמור, ע"ש.

ראיה להשגת האבי עזרי

והיה נראה להביא ראיה חותכת לדברי האבי עזרי מהא דכתב **<u>ספר אבודרהם חנוכה ד"ה ומה שנהגו וז"ל</u>** נשאל הר"ם במז"ל מי שהדליק נר חנוכה ובירך עליו ואחר כך הדליק נרות אחרות אם צריך לחזור ולברך או לא וכן פעם אחר פעם. והשיב שזה הענין חוזר לכוונת המברך כמו בשאר ברכות אם כשהדליק נר חנוכה וברך עליו היתה כוונתו להדליק נרות אחרות ברכה אחת לכלן. ואם בירך והדליק ואחר כך נזדמנו לו נרות להדליק מברך בכל פעם ופעם ע"כ. והביאו המגן אברהם בסי' תרנ"א, ומבואר להדיא שאף שריבוי נרות חנוכה אינו אלא משום הידור אפ"ה כתב הרמב"ם דיכול לברך על ההידור אע"פ שכבר יצא מחיובו על ידי הדלקת הנר הראשון, ולולי דברי הרב שך זצ"ל היו דברי הרמב"ם אלו סותרים מש"כ בהלכות מילה, שלא שייך הידור שלא בשעת קיום המצוה, אלא מחוורתא כדתי' הרב שך זצ"ל דשאני נר חנוכה שהיא תקנה מיחודת.

קושיא על דחוי האבי עזרי בשיטת הרמ"א

אמנם במש"כ האבי עזרי בשיטת הרמ"א דשאני נר חנוכה שלא יצא כלל כל זמן שלא הדליקו כל אחד את נרותיו, יש לתמוה מהא דפסק הרמ"א **בשולחן ערוך סימן תרעז וז"ל** יש אומרים שאע"פ שמדליקין עליו בתוך ביתו, אם הוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות. הגה: כי חייב לראות הנרות (מרדכי), וכן נוהגין; ואפי' אם הוא אצל יהודים ורואה הנרות, אם רוצה להחמיר על עצמו ולהדליק בפני עצמו, מדליק ומברך עליהם, וכן נוהגין (ת"ה ומהרי"ל בתשובת מהרי"ל סי' קמ"ה). ומקור הרמ"א מבואר בדרכי משה שהוא ב**תרומת הדשן חלק א (שו"ת) סימן קא וז"ל** שאלה: אכסנאי שהוא נשוי רשאי הוא להדליק בברכה חוץ לביתו או לאו? תשובה: יראה דצריך לדקדק בדבר. אחד מהגדולים הורה ונהג דרשאי להדליק בברכה. ואמר אע"ג דאמרינן בגמרא דכיון דנסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכנא, היינו דלא מחייב, אבל אי בעי מצי להדליק, ולא הוי ברכה לבטלה, דהוי נמי בכלל המהדרין. ועוד איכא למיחש דילמא מישתלי אינשי ביתיה ולא מידלק עילויה. ואמר שכן אירע לו פעם אחת, דאיהו לא מדלק משום דהוה סומך עלה, ואיהי נמי לא מדלקה משום דסבורה היתה דהוא ידליק עליה במקום שהוא. ונחלק עליו אחד מהגדולים תלמידו, ואמר דהואיל ולא צריך ופטור מן הדבר א"כ היה נקרא הדיוט אם יעשה. וכ"ש דהוי ברכה לבטלה, כיון דלא אשכחן מהדרין זה בתלמוד, ע"כ דבריהם. וכו' אמנם מטעם מהדרין אפשר ויתכן שפיר דמי להדליק בברכה כה"ג, דכי היכא דיש הידור בנר לכל אחד ואחד בבית אחד, ה"נ יש הידור בנר לאיש ונר לאשתו בשני מקומות. והתנא לא פסיקא ליה למיתני הך מהדרין, דלא שכיחא כולי האי. וכיון דאשכחן בתלמוד מהדרין, ומהדרין מן המהדרין, אין זה כמוסיף על התלמוד שהוא גורע. עכ"ל, והרי מוכרח מדין זה של הרמ"א באכסנאי שאע"פ שיצא האורח בהדלקת בני ביתו שייך אצלו הידור, ואע"פ שכתב המגן אברהם בשם מהרי"ל וז"ל שמשמע

שרק כשלא יצא יוכל להדליק, כתב הכי רק כדי שיוכל לברך על ההידור, (ועל כל פנים יוצא לפי מש"כ הרב שך שאף לשיטת הרמב"ם בכהאי גוונא יוכל להדליק בכהאי גוונא אף שכבר יצא, ואף בברכה.)

דחוי הראיה לשיטת האבי עזרי שהבאתי לעיל

ומיהו היה מקום ליישב דברי הגרי"ז דהנה לפי הנ"ל היה מקום להקשות סתירה במ"א שכתב בסעי' הנ"ל בדין אכסנאי להסביר דינו של הרמ"א וז"ל **מגן אברהם בסימן תרעז** אם רוצה - ואע"ג דלא חיישי' שמא תשכח דהא סמכי' על נשים אפי' באיסור כרת מ"מ אם רוצה להדליק בעצמו בכלל מהדרין הוא (ת"ה) ובתשו' מהרי"ל דמנהג פשוט הוא שאורחי' ובחורי' מדליקין כיון דהשתא מדליק כל אחד וא' מי יודע אם מדליקין עליו בביתו ואתי למחשדיה ומשום ברכה לבטלה ליכא כיון שאינו רוצה לצאת בשל אשתו ממילא חל חיובא עליה עכ"ל:, הרי משמע מדבריו דאי כבר יצא מחיובו אין לברך על ההידור, ואילו בסי' תרנ"א ס"ק כ"ד הביא דברי הרמב"ם שהביא האבדרהם להלכה וז"ל כתוב בא"ח מעשה בהר"מ שנטל לולב ובירך ואח"כ ראה שלא היה בו ערב' וחזר ונטלו עם הערבה ובירך על נטילת ערבה ושהחיינו משום ערבה נהי שא"צ ליטול אלא הערב' בלבד מ"מ מצוה מן המובחר ליטול הד' מינים בבת א' וכ"כ הראב"ד עכ"ל ב"י וצ"ע דבסי' תרע"ב כ' בשם א"ח אם לא הדליק בליל ד' אלא ג' נרות יחזור וילדיק א' ולא יברך כי הברכה שעשה בתחלה על חיוב כל הנרות עשהו עכ"ל וכ"מ סי' ר"ו ס"ה וקע"ז ס"ד דאע"פ שלא היה לפניו בשעת ברכ' כיון שדעתו עליו ועסי' ר"ט ס"ב בהג"ה ולכן נ"ל דהא"ח וראב"ד לשיטתם אזלי דס"ל דצריך לברך על כל א' בפ"ע אבל לדידן א"צ לברך אא"כ סח בנתים ולכן השמיטו דין זה בש"ע וכ"כ הרד"א בשם הרמב"ם שאם בשעה שהדליק נר הראשון היה כוונתו להדליק אחרות א"צ לברך ואם בירך והדליק ואח"כ נזדמן לו נרות מברך בכל פעם: עכ"ל המגן אברהם, והרי כאן משמע מדבריו

שאפשר לברך על הידור אף שכבר יצא, דלא כמו שהביא בדין אכסנאי בשיטת המהרי"ל, וכן יש להקשות אותה סתירה ביתר עוז בלבוש שם, שלכאורה סותר את עצמו ממש ע"ש. ועל כרחך צריך לחלק לכל הני אחרונים בין הידור של הדלקת חנוכיה לכל אחד ואחד, שאז לא שייך לברך עליו אלא א"כ לא יצא מהדלקתו שלא שייך בכי האי גוונא הידור שלא בשעת קיום המצוה, והדלקת נרות מיותרות לכל אחד, דמשמע שלא שייך להטיל חיוב הידור על בן אדם שאינו בר חיובא כלל שהרי הוא יצא בהדלקת חבירו, משא"כ אם המדליק הוא כבר בר חיובא שייך אצלו הידור אפילו שלא בשעת קיום המצוה, ולפי זה מיושבים דברי הגר"ז ומוכרחים הם שאי מפרשים כהאבי עזרי ששייך הידור בנר חנוכה אף שלא במקום קיום כשהגברא לאו בר חיובא הוא א"כ הדרה סתירת המ"א והלבוש, וא"כ שפיר דייק הגרי"ז מהרמב"ם שסובר שרק המדליק יש לו חיוב הידור ולא שאר אנשי הבית, ושפיר כתב גם הגרי"ז שהרמ"א חולק מהא דפסק לגבי אכסנאי שיכול לברך אם הוא מדליק לעצמו,כמו שכתב התרומת הדשן.

מחלוקת הגרי"ז והרב שך היא מחלוקת הבית יוסף והמגן אברהם

אמנם מאידך גיסא יש להביא ראיה לדברי הרב שך זצ"ל מהא דכתב **בית יוסף אורח חיים סימן תרעז** כתוב בתרומת הדשן (סי' קא) דאכסנאי שהוא נשוי אם רצה להדליק ולברך משום הידור שפיר דמי ולי נראה דאין לסמוך על זה לברך ברכה שאינה צריכה: ע"כ, והנה ידוע ששיטת הבית יוסף להלכה היא כשיטת התוס' שאין הידור שכל אחד מבני הבית ידליק חנוכיה לעצמו אלא אמרינן דנר לאיש וביתו, וההידור הוא רק להוסיף בנרות בכל יום וכמבואר בתוס' בפ' במה מדליקין, וא"כ לפי זה קשה איך כתב הב"י שלהלכה אין לברך באכסנאי המדליק לעצמו מפני שאין לברך על הידור מצוה, שכך משמע מלשונו שאינו בא לחלוק על עצם הדין של התרומת הדשן אלא לעניין ברכה בלבד, והלא

לשיטת הבית יוסף אין כאן הידור מצוה כלל בכהאי גוונא, אלא על כרחך מוכרח מדברי הבית יוסף כשיטת הרב שך שבנר חנוכה יש עניין להרבות בנירות משום פירסום הנס, אף כשהמדליק כבר יצא ידי חובתו, ולכך שפיר כתב הבית יוסף שמי שרוצה להדר להדליק יוכל להדר, רק דהוה קשה ליה איך יברך על הידור מצוה. נמצא לכאורה שמחלוקת הגרי"ז והרב שך, בעניין אי שייך הידור מצוה במי שאינו בר חיובא כלל בנר חנוכה, תלויה במחלוקת אחרונים שדברי הרב שך מוכרחים כשיטת הבית יוסף, ודברי הגרי"ז מוכרחים לשיטת הלבוש והמגן אברהם.

פירוש דברי הבית יוסף לשיטת הגרי"ז

אמנם יש להביא עוד סיעתא לשיטת הגרי"ז מהא דכתב ה**שו"ת רבי עקיבא איגר מהדורה תניינא סימן יג הביאו האבי עזרי וז"ל** ועיין בפר"ח (סי' תרע"ב) כתב נשאלתי, הי' עומד ליל ז' כסבור שהוא ליל ו' והדליק ו', ואח"כ נודע לו שהוא ז' ושצריך להדליק עוד אחד, אם יברך. השבתי, כיון דמצות חנוכה נר איש וביתו, ואינך הוי משום הידור, לא בעי לברוכי, ועוד דהרי כתב בב"י בשם ארחות חיים (הל' חנוכה אות י) מי שלא הדליק בליל שלישי אלא שתי נרות או בליל רביעי אלא שלשה זה היה מעשה בלוני"ל והחמירו שידליק מה שחסר להדליק ואין צריך לברך פעם אחרת כי הברכה שעשה בתחלה על חיוב כל הנרות עשאה וכו' עיי"ש: ובאמת כפי הראיה ב' מהב"י, ראיה לסתור סברתו הראשונה, דממה דנקט הטעם דדעתו היה בשעת הברכה על כל הנרות שצריך להדליק, משמע דבלא"ה היה צריך לברך משום הידור, והאלי' רבה (סס"י הנ"ל) כתב לדייק מהב"י אם אין דעתו לכך דסבר שלא יהיה לו יותר ואח"כ נזדמן לו צריך לברך עיי"ש: מ"מ חזינן דהפר"ח נקט לסברא פשוטה משום הידור לא שייך לברך, א"כ הדבר במחלוקת שנוייה, דדעת הפר"ח דאין לברך, ודעת הא"ר דבעי ברוכי, ע"כ, והנה על תמיהת הגרע"א על הפרי חדש היה מקום לתמוה טובא שהרי דברי הפר"ח פשוטים שכוונתו

לומר שבנידון דידיה מאחר שהיתה כוונת המדליק בברכתו על כל נרות של חיוב היום, א"כ אף לשיטת האורחות חיים והתרומת הדשן שסוברים שיש לברך על הידור מצוה אין לו לברך כאן, ומה שהביא מהבית יוסף בשם האורחות חיים אינה ראיה לסתור, ומה שכתב שאין לברך על הידור מצוה אינו סברת עצמו אלא שהפר"ח סמך על מה שכתב הב"י בסי' הבא לדחות את התרומת הדשן, וסובר הפר"ח שכשם שדחה הבית יוסף את דברי התרומת הדשן הוא הדין שדוחה נמי את דברי האורחות חיים, וילמד הסתום מן המפורש, ודברי הפרח הם פשוטים וברורים ולא הוה טעי בהו בר בי רב דחד יומא, ומה שכתב הגרע"א שדין ברכה בהידור הוא מחלוקת אליה רבה ופר"ח זה תימה גדולה, כי לפי דברינו דברי הפר"ח הם דברי הבית יוסף ממש, וכדברי הבית יוסף מוכרח נמי בתשובת מהרי"ל שהביא המגן אברהם, ודברי האליה רבה הן הם שיטת הרמב"ם שהביא המגן אברהם בסי' תרנ"א, והנראה ממ"ש הרמ"א בסי' תרע"ז ניראה דהכי מסיק להלכה, שהרי מקור דבריו הוא מהתרומת הדשן ולא הזכיר כלל הרמ"א את תנאו של המהרי"ל שיצתרך המדליק לכוון להדיא שאינו רוצה לצאת בהדלקת בני ביתו. נמצא שדין ברכה בהידור מצוה בנר חנוכה היא מחלוקת מחבר רמ"א לכאורה , וא"כ איך כתב שהיא מחלוקת פר"ח ואליה רבה, ופסק להלכה דאמרינן כאן ספק ברכות לקולא, שהרי כפי מה שידוע לי אין בני אשכנז מקילים בספק ברכות נגד הרמ"א, אולם מה שנראה פשוט ליישב את דברי מאורן של ישראל מרן הגרע"א זצ"ל, הוא, דס"ל דמה שנחלק הב"י על התרומת הדשן בסי' תרע"ז אינו רק לגבי הברכה אלא שהבית יוסף הולך לשיטתו שסובר כשיטת התוס' הנ"ל שאין הידור כלל על כל אחד מבני הבית להדליק, ולכך כתב הבית יוסף שאין לסמוך למעשה על התרומת הדשן, אבל סובר רע"א, שאם היה סובר הבית יוסף שיש הידור בהדלקת כל אחד מבני הבית כשיטת הרמב"ם, היה הבית יוסף מסכים לתרומת הדשן שיש לברך על הידור מצוה, וכך באמת פירש השער אפרים את הבית יוסף, ואף שאין זה פשטות לשונו שם כנ"ל, דמשמע התם שלא בא לחלוק אלא לעניין ברכה, מ"מ

ילמד הסתום מן המפורש שהרי בסי' תרע"ב כשהביא הבית יוסף שם את דברי האורחות חיים לא השיג עליו כלל, א"כ משמע דסובר בית יוסף שיש לברך על הידור מצוה, ולכך כתב שדברי הפר"ח הם סברת עצמו, ולא כמו שפירשנו בשיטת הבית יוסף להוכיח דברי הרב שך, אמנם האליה רבה בעצמו נחלק על פירוש זה של השער אפרים בב"י ולפי זה שפיר מצינן להוכיח דברי הרב השך אליביה. אמנם כפי היוצא מדברי רע"א והשער אפרים אפשר ליישב דברי הבית יוסף אף לשיטת הגרי"ז.

הוכחה שרע"א מפרש כשיטת הרב שך בדעת הרמ"א

וליישב את הקושיא השניה אמאי לא כתב הגרע"א בפשטות ששיטת הרמ"א שיש לברך על הידור מצוה על כרחך צ"ל דס"ל כשיטת הרב שך זצ"ל שמאחר שהיה תקנה על כל אחד מבני הבית להדליק מצד הידור, א"כ אף מי שאשתו מדלקת לו בביתו, שיוצא על פי דין, חשוב כאילו לא יצא כלל מחיובו לגבי דין הידור מצוה, ולכך שפיר יכול לברך עליו לשיטת הרמ"א שהרי עד שידליק לא יצא כלל מחיובו, וכמו שכתב האבי עזרי כנ"ל, (ובאמת שכ"כ הגרע"א שם בתשובה הנ"ל ע"ש), שלשיטת הרמ"א מאחר שיש תקנה על כל אחד להדליק א"כ חל החיוב הידור על כל אחד מבני הבית וזה שייך אף לשיטת הרמב"ם שסובר שלא שייך הידור שלא בשעת קיום מצוה דשאני נר חנוכה דכל מי שהוא מדליק הרי הוא מוסיף בפירסום הנס, ומאחר שיש הידור על כל אחד להדליק, מי שלא הדליק הוי כאילו לא יצא כלל מחיובו, ולכך יכול להדליק בברכה, משא"כ במי שכבר הדליק כבר נר אחד אף שיש לו דין הידור להוסיף נירות כפי מספר הימים של החג, מ"מ הרי כבר יצא מחיובו, ולכך אף לשיטת הרמ"א יתכן שאין לו לברך על הידור. ואשר על כן זכינו ליישב את דברי הבית יוסף לשיטת הגרי"ז,

ומאידך גיסא הוכחנו שרע"א סובר כהרב שך על כל פנם בשיטת הרמ"א, דלא כהגרי"ז.

קושיא על מה שכתב האבי עזרי לפי חשבון הנ"ל

אבל מה שקשה לי על שיטת הרב שך הוא מהא דכתב וז"ל הנה בש"ע סי' תרע"א סעי' ב' כתב כמה נרות מדליק; בלילה הראשון מדליק אחד, מכאן ואילך מוסיף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיו שמונה, ואפילו אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר. עכ"ל וצ"ע לי טובא שלא הוזכר בשום הלכה לא בטור ולא בשו"ע שעיקר המצוה היא רק בנר אחד לכל בני הבית, והיתר אין זה רק מצות המהדרין מן המהדרין, והלא יש נ"מ בזה .. לענין ברכה לפי מה שהגרע"א מביא בתשובה מהד' תניינא סימן י"ג מביא מהפר"ח באם היה עומד ליל ז' וסבור שהוא ליל ו' והדליק ו' אין צריך לברך אם נזכר אח"כ שהוא יום ז' ומדליק עוד אחד, דבשביל הידור אין צריך לברך, א"כ קשה שהיה לו להטור ולהמחבר להזכיר שעיקר המצוה היא רק נר אחד והיתר הם משום הידור, ולפי דעת האליה רבה שמביא שם הגרע"א הסובר שאף על ההידור צריך לברך,א"כ, אין נ"מ להלכה אם זה מעיקר המצוה או משום הידור עכ"ל, הרי מבואר שמצדד הרב שך ששיטת המחבר היא שיש לברך על הידור מצוה, אמנם לפי הנ"ל בהב"י מבואר שהמחבר סובר כהפר"ח, מהא דנחלק על התרומת הדשן בסי' תרע"ז, כנ"ל, לגבי אכסנאי, וסובר שאין לברך על ההידור, ועל כרחך אנו מוכרחים לפרש לשיטת הרב שך שהוא כמסופק בדעת המחבר, שיש לו צד לפרש בשיטת הבית יוסף שם דהא דאינו מברך על ההידור בההיא דאכסנאי, משום דיש לחלק בין הדור של הוספת נרות שחל על מי שהוא בר חיובא ובזה יסבור המחבר שצריך לברך כבההיא דהביא בשם האורחות חיים , ובין הידור של הדלקה חנוכיה לכל אחד שאינו שייך לברך עליו מאחר שאין המדליק בר חיובא כלל, אמנם מהא שנחלק על הגרי"ז וכתב בפשיטות ששייך הידור אף באכסנאי המדליק חנוכיה לעצמו מוכרח שאי אפשר

לפרש הכי, ואלא על כרחך צ"ל דס"ל להרב שך דטעם הבית יוסף בההיא דאכסנאי משום דאפילו הידור ליכא משום שאין מצוה על כל אחד להדליק כלל, וכמו שביארנו ברע"א, כשיטת המטה אפרים, ולא כמו שרצינו להוכיח לשיטתו מהבית יוסף דלא כהגרי"ז. וא"כ לפי זה דוק מדברי הבית יוסף שהביא הגרע"א בתשובה הנ"ל שסובר בהכרח שיש לברך על הידור מצוה ודלא כפר"ח, וא"כ לא קשה ליה מידי על המחבר וצע"ג לכאורה. (וגם וזה פלא שנדה הרב שך מפשטות דברי הבית יוסף שהיו ממש ראיה לדבריו כנ"ל.)

והנה מה שהוכיח הרב שך לשיטת האליה רבה שיש לחלק בין ההיא דמילה שאין הידור במעשה קציצת הציצין, ולכך אין לברך עליהם, ובין ההיא דנר חנוכה שהוספת הנרות היא הידור בפני עצמה, הרי בלאו הכי היה לו לחלק כך לשיטת המחבר שסובר כאן שיש הידור במדליק שאר נרות אף לאחר שכבר פירש מהדלקת נר ראשון, כמבואר מהא דהביא בשם האורחות חיים, ואילו לגבי ציצין המעכבין פסק המחבר שאין לו לחזור עליהם כשיטת הרמב"ם, על כן מוכרח דשאני נר חנוכה שיש כאן מצוה להרבות בנרות .

מחלוקת הרב שך והבית הלוי בעניין מי שיש לו שני נרות בליל שלישי

הנה הבית הלוי כתב בפשיטות שמי שהוא בליל שלישי ואין לו כי אם שני נרות אין לו להדליק כי אם נר אחד ואין שום הידור להדליק שתים מאחר שאין זה מתאים למספר הנרות השייך לאותה

הלילה, אמנם האבי עזרי נחלק עליו וכתב מנין לו זה, והוסיף שפשוט שאין זה נכון, ע"ש, אמנם דברי הבית הלוי הן הם דברי החיי אדם, וכך פסק המשנה ברורה, בסי' תרע"א וז"ל- ואם יש לו ט' נרות ידליק בליל שני שתי נרות ואם יש לו י' נרות אעפ"כ לא ידליק רק בליל ב' ב' ובליל ג' לא ידליק שתים רק אחת [ח"א]: ע"כ, וכן הביא שער הציון שפסק הכתב סופר בסי' קל"ה, ואין הספר תחת ידי לעיין בו, אמנם אין רבותא למחשב גברי ועוד דהרב שך תנא הוא ופליג על כל הני רבוותא.

ראיה משו"ת רע"א לשיטת הרב שך

והנה היה נראה לי להביא ראיה משני איתני עולם דסבירא להוא נמי כסברת הרב שך, והראשון הוא הגרע"א שכתב התשובה הנ"ל וז"ל ב**מהדורה תנינא סימן יג** שאלתו במי שהדליק נר חנוכה בליל ח' ושכח לברך על הדלקתה ורק קודם שהדליק כולן, נזכר דעדיין לא בירך אם יש לו לברך או לא וכו' ומ"מ לדינא נ"ל בנ"ד יש לסמוך ולברך, דיש לצדד עוד, דאף בנזכר אחר גמר הדלקתו, דיברך, כיון דצריך שיעור להדלקה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מהשוק, ועי' ש"ע (סי' תרע"ה) אם נתן בה שמן פחות משיעור לא יצא אפילו דיעבד, א"כ כל משך הדלקתו עדיין מצותו קיימת ונמשך, **וכו' כ**יון דכייל הרא"ש בחדא, לקרותם שיהוי מצוה, י"ל דמקרי עובר לעשייתן. גם דעת כמה פוסקים דבכל ברכות אם לא בירך עובר לעשייתם מברך אח"כ. עיין ש"ך יו"ד (סי' י"ט ס"ג) א"כ בנ"ד בצירוף הני סברות, א', דעת הא"ר דמברך על ההידור, ב', כיון דמקרי שיהוי מצוה משך הדלקתם י"ל דמקרי עובר לעשייתן. ג', דעת הפוסקים אם לא בירך עובר לעשייתן מברך אח"כ, מכל זה נראה לסמוך בנ"ד דיברך: אולם אם קודם דהדליק נרות הנוספות כבו הראשונות דבזה ליכא סניף הנ"ל דמכח שיהוי מצוה מקרי עובר לעשייתן, כיון דכבתה ואזדא מצוותה לגמרי, הדרינן לפסקא דרבוותא הנ"ל הא"ר והפר"ח אם מברכים על

ההידור, וספק ברכות להקל, כן נראה לענ"ד: עכ"ל ע"ש, והנה היה מקום לתמוה קצת על דברי הגרע"א במה שכתב בסוף התשובה שאם כבו הראשונות לא מיקרי תו עובר לעשייתן, שמשמע דאם כבה רק נר הראשון, ונשארו שאר נרות דולקות הרי הוא עדיין יכול לברך על הנרות שהוא מוסיף עכשיו, וזה תימה שהרי רק הנר הראשון הוא מחמת המצוה, ושאר הנרות אינן אלא משום הידור, ואם הוא מדברך על שאר הנרות עכשיו נמצא שאינו מברך כי אם על ההידור, וזה אינו שיטת הגרע"א כמבואר בתשובתו, דסבירא ליה דאמרינן שאין לברך על ההידור מדין ספק ברכות להקל, ובשלמא לשיטת הרב שך דסברא ליה שכל נר ונר שהוא מוסיף הוא הידור בפני עצמו משום פרסום הנס ניחא, דיש לומר שמאחר שכל נר שהדליק היה חלק מהמצוה אף שאינן באים אלא משום הידור מכל מקום יש לומר שהם קשורים עם המעשה הדלקה של הנר הראשון והוי כאילו הוא עדיין עסוק במעשה הדלקה, וכמו שכתב הגרע"א א"כ כל משך הדלקתו עדיין מצותו קיימת ונמשך ושפיר מיקרי עובר לעשייתן", אבל לשיטת הבית הלוי שסובר שאין שום הידור בנרות שאינן כפי מספר ימי החג, א"כ בודאי הוו הנהו נרות כמופסקים מהנר הראשון אם הוא כבה לפני שהדליק הנר האחרון, ואי אפשר לקרוא לזה שעסוק בהדלקת נרות אלו עוסק בחיוב המצוה מפני שנמשכת ההדלקה, אלא כעוסק בהידור מצוה, שהרי לשיטת הבית הלוי רק לאחד שידליק הנר האחרון הוא חשוב כמקיים מצוה, ואז כבר נפסק המעשה הדלקה שהיה על הנר הראשון.

ראיה מתשובת הרמב"ם כשיטת הרב שך

והשני הוא הרמב"ם שכתב בתשובה הנ"ל וז"ל (הובא ב**ספר אבודרהם חנוכה ד"ה ומה שנהגו**) נשאל הר"ם במז"ל מי שהדליק נר חנוכה ובירך עליו ואחר כך הדליק נרות אחרות אם

צריך לחזור ולברך או לא וכן פעם אחר פעם. והשיב שזה הענין חוזר לכוונת המברך כמו בשאר ברכות אם כשהדליק נר חנוכה וברך עליו היתה כוונתו להדליק נרות אחרות ברכה אחת לכלן. ואם בירך והדליק ואחר כך נזדמנו לו נרות להדליק מברך בכל פעם ופעם ע"כ. ומהא דכתב הרמב"ם ז"ל שיש לברך על כל נר בפני עצמו בכל פעם ופעם, משמע להדיא, שנחשב כל נר כמצוה נפרדת אפילו אינו מגיע לחשבון הנצרך וראוי לברך עליו אף אם הוא חושב שלא יגיעו לו עוד נרות כפי מספר הימים. ואע"פ שיש לדחות שהרמב"ם אזיל לשיטתו שהוא סובר שצריך להדר להדליק כפי מספר אנשי הבית, וא"כ היה אפשר להוקים הרמב"ם בעומד ביום הראשון של חנוכה, למשל, ורק שלא היו לו נרות כפי מספר אנשי ביתו, ואז סבירא ליה הרמב"ם שכל נר חשוב כהידור בפני עצמו, וזה אף לשיטת הבית הלוי, מכל מקום יש לעיין בזה חדא דמאן לימא לן לשיטת הבית הלוי וסייעתו דבכהי גוונא נימא, לשיטת הרמב"ם שבעה"ב מדליק לכולם, שיש הידור להדליק, מאחר שאין יכול לקיים ההידור בשלמותו ולהדליק כפי מספר אנשי הבית, דמאי שנא מהידור של מספר הימים, ועוד שמוכרח מהמגן אברהם בסי' תרנ"א ס"ק כ"ה שלא פירש כך את דברי הרמב"ם מאחר שלמד ממנו שהוא חולק על האורחות חיים ע"ש ויש לדחות ולפלפל, ודו"ק, ומ"מ פשטות דברי הרמב"ם שאינו מחלק מורה כדברי הרב שך זצ"ל זיע"א.

הללויה אודה ה' בכל לבב, בסוד ישרים ועדה
הודו להי כי טוב כי לעולם חסדו, יודו לדי
חסדו ונפלאותיו לבני אדם, הרי אני מוציא את
הקובץ בהודאה להי על שהציל אותי מאסון
בדרך במוצש"ק פרשת וישלח, תשס"ה.